

Nastop pomladi v Škocjanskih jamah

P. KUNAVER

Kdor hoče razumeti izpreminjanje v naravi, je ne sme obiskovati le v lepem, sončnem vremenu. Videti mora divjanje plazov, besnenje narastlih voda in njeno delo, ki ga ne moreš opazovati, kadar ti elementi počivajo. Izprehod po Postojnski jami je prijeten in nam nudi čudovito lepe slike iz umirajočega podzemlja; a delo vode v Škocjanskih jamah je nazornejše, razumljivejše. Pa še tam, kakšne razlike! Videl sem Reko komaj še curljati v vročih poletnih mesecih, in videl narastlo grmeti preko njenih silnih sotesk in jam. Že ob koncu februarja 1956 mi je bila sreča mila, da sem z dijaki obiskal jamo kmalu po hudem deževju in je voda tako narastla, da so se od njenega grmenja tresle stene. A prav tedaj sem ponovil svojo prošnjo prvemu škocjanskemu vodniku Cerkveniku, naj me brzojavno obvesti, kadar bo voda izredno narastla. Priložnost za to se je nenavadno hitro nudila.

S skupino dijakov sem hotel dne 6. III. 1956 iznova obiskati Škocjanske jame, ki nudijo poučnim ekskurzijam toliko zanimivega. A tedaj je tako snežilo, da smo obstali v zametih v Postojni in smo se skozi nad meter visoke zamete in divjo burjo komaj prebrili do Postojnske jame. Njeno lepoto smo prav tja do Pivka prepada nemoteno uživali in doživeli nenavaden prizor, da so se v prepad vsipali mali plazovi snega, ki ga je nametla na površju razgrajajoča burja ter ga kopičila na stenah v tišini počivajočega prepada. Sneg je zapadel tja do morja in tudi po Vremski dolini, domovini Reke. »Der Frühling kommt mit Brausen« pravi neka pesem in tako z bobnenjem je lani prišla pomlad v našo deželo, ko je začelo v noči od 21. na 22. marca deževati in končno liti na debelo sneženo odejo, da so reke hitro silno narastle.

Tako je bilo tudi v Vremski dolini. Vremška dolina in nekoliko njene najbližje okolice, ki tudi oddaja Reki svoje dotoke, je pokrita z laporji in peščenjaki, torej z nepropustnimi kameninami. Vrh tega obdajajo dolino strmi bregovi. Voda torej malone tako hitro odteče v strugo v sredi doline, kakor se to zgodi v precej manjši, a silno nevarni obliki v dolini Pazinskega potoka. V takem vremenu spomladi mi misli vedno uidejo na strmine gora, kjer se rušijo v doline plazovi, in v podzemске jame, kjer začno divjati vode. Kdor je enkrat videl te sile pri njihovem delu, tega nikdar ne pozabi in želi videti to življenje narave še in še. Tem mojim željam je ustregel vodnik Cerkvenik, kajti okoli enajste ure dopoldne dne 22. III. sem imel že njegov nujni telegram v rokah, ki me je klical takoj v Škocijan. Doline, kakor je Vremška in Pazinska, hitro oddajo narastle vode s svojih strmih nepropustnih bregov kakor sklede proti dnu. Zato nisem smel čakati.

Prvi popoldanski vlak me je že peljal na jug. Popoldne je bilo tako vroče, da sem še vedno upal, da dotok snežnice z zasneženih vrhov krasi v vremsko oazo ne bo takoj prenehal. Moje pričakovanje me ni varalo. Bilo je še najmanj pet minut hoda do razgledišča nad velikim škocjanskim udorom, ko sem v večerno tišino zaslišal bučanje vode. Ko se je sonce malone dotaknilo vrhov nad Trstom, sem že gledal v prepad Velike doline. 160 m pod menoj je iz črne soteske drvela v velikem loku strašno narastla Reka. V jezercu v dnu prepada so se dvigali veliki valovi. Butali so ob skale in pene so letele visoko nazaj prav do ca. 12 m nad dnem udora zgrajene steze, ki drži v notranjost soteske. Voda je bila tako razbičana, da je bil ves veliki udor poln vodenega prahu, ob južni in severni steni pa sta se dve megli kakor grozeča stolpa dvigali proti nebu. Verjetno je puh v udor drveče vode poganjal te dve čudni megleni tvorbi v višino.

V mraku sem hitel še v oba kotla, kolikor so bile steze proste. V Mali dolini, kakor se imenuje mali, 140 m globoki udor, je bil prizor enako mogočen, kajti iz Mariničeve jame je prihajala Reka skozi tesni od podzemskega jezera sem vsa razljutena, ker so jo zavita podzemska pota prisilila, da se je vila in gnetla med skalovjem tako, da so se tudi najspodnejši deli privili na površje, nesoč s seboj tudi prod. Voda je bila gosta kakor kava in divje razpenjena. Za trenutek se je v odprtem delu sprostila in razširila, nato pa jo je od zadaj pritiskajoča voda potisnila v glavno sotesko pod Naravnim mostom ter preko novih brzic.

Od prizorov, ki so bili v poltemi še silnejši, malone pretresen, sem se vrnil na površje, kjer sva z vodnikom Cerkvenikom naredila načrt za naslednji dan. Obenem mi je mož pripovedoval, kako je lilo ponoči prejšnjega dne in je topli dež tajal tudi sneg po vsej okolici in višinah okoli Vremške doline, tako da je v pričakovanju velike vode že zgodaj zjutraj odšel gledat posledice tajanja in naliva. Saj mu je bilo že od nekdaj znano, kako hitro se visoka voda pokaže v Škocjanskih jamah. Kakor sem že rekel, Vremška dolina in njeni bregovi in sosedni griči so iz nepropustnih kamenin, velikih gozdov pa tudi nima, da bi odtekanje vode zadržali. Ni se, motil.

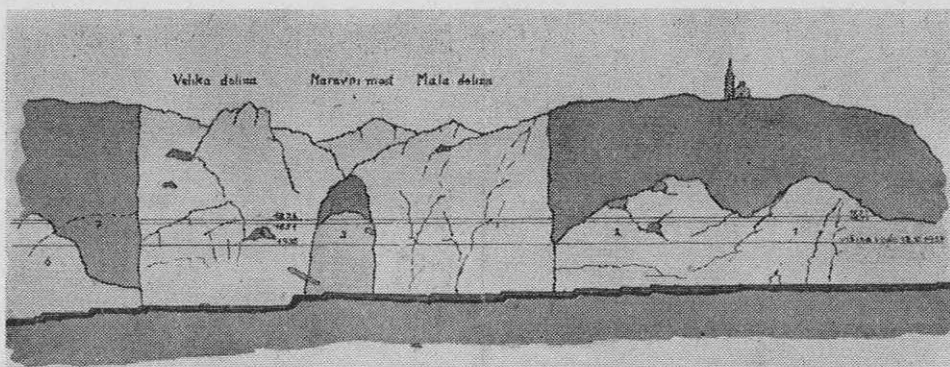
šl. 1 Slap v sredi soteske pod naravnim mostom
škocjanskih jam

Foto Pavel Kunaver

Že pot, ki drži z Motovuna v kanjon pred Škocijanskimi jamami, je bila nekaj metrov pod vodo. Drevesa so bila globoko pod vodo. V Mahorčičevo jamo ni mogel, ker je voda celo v podzemskem jezeru tako narastla, da je stala tri metre nad stezo. Jezerce pa se je izpremenilo v strašno deroč veletok. Drevesa, ki jih je Reka izruvala v dolini, je zatikala med ograjo in jo trgala. Poizkusili so iz Male doline priti v Mariničevo jamo, ki je nadaljevanje Mahorčičeve jame — a s spremljevalci vred je pobegnil iz nje že kmalu potem, ko je z mosta stopil v jamo, kajti Reka je še vedno naraščala in visoki valovi so hiteli proti njim.

V veliki dolini so pljuskali valovi slapa prav gor na stezo, ki drži k naravnim predorom. Vsak poizkus prodreti do tja je bil zaman in nevaren, saj so valovi podrli celo del betonske ograje, ki se ob normalni vodi zdi tako visoko nad slapom. Vendar se jama ni zamašila in jezero ni začelo naraščati kakor v l. 1935, 1951 in 1926. (Glej risbo.) Za tako katastrofalno naraščanje vode, ki more doseči skoraj 60 metrov nad glavno ponikvo, pa je treba posebnih pogojev. Zamašiti se mora namreč smrk na koncu do sedaj preiskane jame pri Mrtvem jezeru. Nekdaj so bili v Vremski dolini mnogo večji gozdovi, in če so vode zelo narastle, so trgale bregove ter z lesom začasno zamašile podzemске smrke. Take vedno se izpreminjajoče pregrade vidimo lepo v Zatočni jami v Rakovi dolini. Ob suši pridemo prav lahko do njih, sestojčih iz silnih množin vejevja zataknjenega med debela in korenine ob visoki vodi naplavljenih in med skalovje zagozdenih dreves. Do Mrtvega jezera v Škocijanskih jamah, pa je celo v suši težko priti. Tudi tedaj je mogoče, da nastane začasen zamašek v jami, če nenadna povodenj v dolini doseže pripravljene skladovnice lesa, kakor se je to zgodilo pred več kakor šestdesetimi leti v Predoslju v Kamniški Bistrici. V Škocjanskih jamah pa je tokrat vsa izredno velika voda izginjala v podzemlje, četudi so prebivalci vasi Loke na spodnjem koncu Vremske doline trdili, da take vode že od l. 1935 ni bilo, ko se je smrk v notranjosti jame zamašil in je voda narastla v Veliki dolini prav do pod vhod v Tominčevo jamo, torej skoraj 40 m visoko. Tedaj je v Veliki in Mali dolini zavladal mir, saj so bili potopljeni vsi slapovi in vse brzice, voda pa je segala tudi v Mahorčičevi in Mariničevi jami do tretje tretjine višine. Še mnogo više je segla voda v letih 1851 in 1826, ko je bila zaprta tudi odprtina Naravnega mosta. Zalita je bila celo Tominčeva jama in voda je segla malone do polovice 160 m visoke stene Velikega udora. Stari napisi na skalnih stenah

Visoke vode v škocjanskih jamah l. 1826, 1851, 1935

1. Mohorčičeva jama, 2. Mariničeva jama, 3. Naravni most, 4. Tomičeva jama, 5. Veliki slap nad jezerom v dnu Velike doline, 6. Rudolfov dom, 7. Schmidlov dom

ob Naravnem mostu še pričajo o teh dogodkih. V Rudolfovem domu na koncu Schmidlove jame vidiš še zanimiv spomin na poplavo l. 1826: prav pod stropom je med kapnike zagozdena neka deska iz onega časa. Tudi siga malone na 70 m v notranjih delih jame nam priča o občasnih poplavih, ko je voda segla nad 70 in 80 m nad notranjimi deli jamskega dna: Mivka je ob takih časih pokrila stene, nato pa jo je v naslednjih desetletjih pokrila nova siga. Tako se nekajkrat menjavajo plasti sige in mivke, kar lahko opazuješ na določenih krajih, kjer so ob razširjevanju steze odklali debele plasti sige na stenah.

Jutro nas je našlo — Cerkevnik, nekega drugega fanta in mene — že ob vходу v Mahorčičevo jamo. Kakor običajno na takem terenu, kot je Vremska dolina, je precejšen del vode po nepropustnih tleh že odtekel. Voda je padla že pod pot, vendar so bili še deli pred jamo stoječega gozda poplavljeni in voda je bila še visoko tudi nad običajno veliko vodo. To smo kmalu občutili. Skozi vejevje in drevje, ki ga je prejšnjega dne zagozdila voda med višje dele ograje, smo se pregnetli do najnižjega dela betonske steze, od koder je običajno krasen razgled na mirno podzemsko jezerce pod nami. Danes pa je bila strašna izpremema. Stene so se tresle od grmenja divjačje vode. Jezerce je postalo divji katarakt kakor kava goste in razpenjene vode. Ker so višji deli železne ograje gledali iz vode, smo se lotili prehoda. Bila je kar živčna preizkušnja, ker je drvel strašni katarakt tik pod nogami. Stopali smo na betonsko ograjo in se tipali dalje, ker je bila voda spredaj in zadaj. Kar odleglo je, ko je pogledala steza zopet iz vode in smo stopili na trdna tla, četudi so se tresla od butanja katarakta tik pod nogami. Voden praž je napolnjeval zrak v jami, da je bilo kar megleno. Pregrade drevja in vejevja so nam od časa do časa ovirale pot. Prenehale so šele, ko se je steza dvignila za več metrov nad vodo. A tam presenečenje! Da je pustila voda prejšnjega dne v višjih delih na stezi mivko, ni čudno. A našel sem še naprej po stezi tudi prod — splake in oblice peščenca iz Vremske doline, ki ga je vrgla voda na stezo! Torej ga je, vijoča se po jami, nosila tudi na površju v tem delu jame, kjer je drla z neznansko silo preko pragov. Ni čudno torej, da oborožena s prodom, voda pogloblja svojo strugo. Sele ob takem vodnem stanju, ko nosi s seboj kamenje, je mogoče razumeti tesni in kotlice, ki jih je izjedla v trdo skalo.

To delo smo posebno lepo opazovali v soteski pod Naravnim mostom, kamor je segala dnevna svetloba. Dasi je tam že ob navadni širini vode dovolj bučanja, pa so besede zaman, da bi mogel opisati divjanje vode onega dne. Posebno zanimiv je bil srednji slap v soteski (glej sliko 1) kjer je mogočni curek vode drvel v takem loku čez prag, da je tekel pod njim protitok! Slika je posneta iz daljave ca. 150 m in ni mogoče iz nje spoznati velikosti vode.

Velikanski prizor je v Veliki dolini nudil slap. Iz soteske ga je mogočna voda potiskala čez prag, da je padal v velikem loku v jezerce. S tako silo je udarjala voda v dno, da so letele pene in curki vode v višino više, kakor je bil slap visok. Mnogokrat so se zaprašili curki nazaj proti visoki steni, dosegli pa je niso več. Zato smo danes le prišli v notranjost soteske nasproti naravnim predorom, skozi katere so

Sl. 3 Razpenjen slap
in jezero v dnu
Velike doline
Škocjanskih jam
23. III. 1955

Foto
Pavel Kunaver

brizgali curki vode proti nam, da je bila vsa soteska polna vodnega prahu in je bilo le težko fotografirati mračni prizor. Spodaj pa je jezero kar vrelo od razbičane vode. Valovi so bili mestoma do en meter visoki in so posebno ob nasprotnih stenah povzročali pravo kipenje. Stržen proti jami, proti ponikvi deroče Reke, pa je bil višji od jezerske »gladine«. Krasen je bil prizor, ko so proti poldnevu prvi sončni žarki posijali tudi v globino na razpenjeno vodo. Tudi veliki kontrasti so nastali tu doli. V dnu in v soteskah strašna voda — po bregovih, kjer je med skalami bilo še kaj prsti, pa mirni, tihi zvončki in trobentice. V navpičnih stenah se je razcvetel celo planinski jeglič; in na nekem mestu je v tej grmeči divjini prijetno zaduhel blagodišeči volčin.

Čakajoč na redke sončne žarke ob jezeru sem gledal izginjati v globinah jame ogromne množine vode. A z vodo je šla tudi dragocena prst rodovitne Vremske doline! Takoj sem sklenil, da bom drugič, ko bo zopet voda narastla, vzel primer vode, da bom preizkusil, koliko prsti odteka po nalivih in v dnevih visoke vode sploh v podzemlje. Srce se krči, če gledaš izpred Škocjanske cerkve tja po Vremski dolini in po belih grebenih apnenca okoli nje. Zdi se, kakor da bi ta krasna dolina sadja, njiv in grozdja tičala sredi ogromnega odprtega gobca golega krasa. Koliko dalje so se širile rodovitne plasti laporjev in peščenecv preko tega krasa, ko je terciarno morje odteklo, a vode so odnesle polagoma v vekovih prst v votline krasa in v morje! Kako se ta strašni kameniti gobec vse bolj in bolj stiska, ko Reka leto za letom odnaša toliko rodovitne prsti za vedno v morje! Že pri Vremu so dandanes prvi ponori Reke v dnu struge in apnenec prihaja na mnogih mestih izpod laporjev na dan...

Šele opoldne smo zapustili jamo in sam sem po zapuščenih stezah prvih raziskovalcev tega silnega sveta splezal na gornji rob, kjer sem še nekoliko časa užival čudovito pokrajino, sestoječo iz ogromnih udorov, naravnih mostov, samotne vasi Škocjan med dvema prepadoma, še pobeljene Vremščice ter daljnega Snežnika, globoko odetega v debele plasti snega. Nad grmenjem razpenjenih voda v globini so krožile jate divjih golobov, ki uživajo v tem najlepšem kraju našega krasa popolno zaščito. — Naslednjega dne, ko je bila Reka v Škocjanskih jamah še vedno velika, je obiskal te jame znameniti francoski speleolog Norbert Casteret in upravičeno vzklíknil: »Te prizore moremo samo videti, ne pa opisati!« Jaz sem bil vendar tako drzen, da sem poizkusil podati slabotno sliko velikih dogodkov, da bi privabil v veličastno pokrajino več občudovalcev prirode, kakor jih do sedaj prihaja. —